

Novruzaqədərki adət və mərasimlər: Unudulmağa qoymayaq!

VIII YAZI

Xalqımızın çoxəsrlik tarixi qürur duyduğumuz milli-mənəvi dəyərlərlə, adət-ənənələrlə zəngindir. Onların hər birini xalq zaman-zaman yaratmış, qorumuş, nəsildən-nəslə ötürərək günümüzədək gəlib çıxmasına şərait yaratmışdır. Zəngin adətləri, mərasimləri olan Novruz bayramı da illərin sınağından keçmiş, 70 il sovet dövründə yasaq edilmiş, lakin xalqın evində, həyatında və qəlbində yaşatmaqla qoruduğu adət-ənənələrdən biridir.

70 il sovet imperiyasının müstəmləkəsində olan bir xalq öz tarixini, milli adətlərini, mentalitetini çətinliklərlə üzləşə-üzleşə saxlaya bilmişdirsə, bu onun göstəricisidir ki, həmişə soy-kökünə sadıq olan azərbaycanlılar onu qorumağı bacarmışlar. Hələ imperiyanın 15 müttəfiqindən biri olan Azərbaycanı xüsusi mənəndə saxladığı, 70 ilin hər saatında, anında xalqımıza milli bayramlarını, adət-ənənələrini yasaq etdirməyə çalışdıqları, bunlardan bəhs edənlərin repressiyası kimi geniş mövzulara toxunsaq, deməyə haqqımız daha çox olar ki, Azərbaycan xalqı öz tarixi keçmişini, sözün əsl mənasında, qəhrəmancasına qorumuşdur. Ümummilli Lider Heydər Əliyevin Azərbaycanda ikinci dəfə siyasi hakimiyyətə qayıdışından sonra milli dəyərlərimizə verilən qiymət onu millətimiz üçün daha əziz etmiş, illərlə gizli şəraitdə qoruyub saxladığımız bayramların ölkə səviyyəsində, elliklə qeyd olunmasına zəmin yaratmışdır. Ulu Öndərimiz deyirdi: "Elə vaxtlar, zamanlar olubdur ki, bu bayramı xalqımızın əlindən almaq istəyiblər, bu bayramı keçirməyə mane olmaq istəyiblər. XX əsrdə biz bu dövrü yaşamışıq. Ancaq Novruz bayramının o qədər dərin kökləri var, Azərbaycan xalqının, millətimizin qəlbində o qədər yerləşib ki, heç bir qüvvə, heç bir hakimiyyət, heç bir siyasi sistem bu bayramı Azərbaycan xalqının əlindən ala bilməyibdir".

Dörd çərşənbə: dünən və bu gün

Vaxt var idi ki, elə ki, kiçik çillə çıxdı, öz yerini boz aya verdimi, Novruzaqədərki çərşənbələrlə yanaşı onların hər birinə məxsus adət-ənənələr də başlayardı. Adına "Yalançı çərşənbə", "Əzəl çərşənbə" də deyilən Su çərşənbəsi dörd çərşənbənin birincisidir. Onu gəlişi ilə buzlar əriyir, çayların donu açılır, torpaq ağaclarla birlikdə oyanır, hər yer yavaş-yavaş canlanmağa başlayır.

Elə ilk tonqal da bu çərşənbədə çatılırdı. Sanki öz istiliyi ilə təbiətin oyanmasına kömək edirdi. Su çərşənbəsində səhər təzədən hər kəs evinə yaxın çay, bulağa gedər, suyun üzərindən atlanıb ağırlığın suya tökər, əl-üzlərini yuyar, evə qayıdarkən çərşənbə

suyu gətirər, həyət-bacaya, əkin yerlərinə, toyuq hininə, mal-heyvan saxlanan yere səpələyirdi ki, il ruzili gəlsin. Həmin sudan dibçək güllərinin də dibinə tökər, evin bəzi yerlərində şüşə qablarda çərşənbə suyu qoyulardı.

Evlərdə şirniyyatlar, yeməklər hazırlanar, axşam bayram süfrəsi açılar, ailə üzvləri süfrə başında toplaşar, şadyanılıqla yeyər-çəpər, deyib-gülərdi.

Xalq arasında adına "Xəbərci çərşənbə", "Üskü çərşənbə" də deyilən Od çərşənbəsinin daxil olması ilə günəş yavaş-yavaş torpağı qızdırır, isindirir, onu yaratmaq üçün hazırlayır. Od çərşənbəsində də tonqallar qalayardılar. Hər kəs tonqal başına gələr, tonqalın istisində qışın soyuğunu unudar, deyir-gülər, şənlenərdi.

Od çərşənbəsində evlərdə şirniyyatlar, yeməklər hazırlanar, bayram süfrəsi açılırdı. Hər ailə üzvünün adına bir şam yandırılırdı. Bayram xonçaları düzəldilirdi.

Qadınlar "Səməni, saxla məni, ildə göyərdəmə səni" deyib buğda isladar, səməni qoyardı ki, torpaq çərşənbəsinə və

Novruz bayramına qədər cücərib boy atsin, evləri, süfrələri bəzəsin.

Üçüncü çərşənbə adı Azərbaycanın bir sıra bölgələrində günümüzdə də "Ölü çərşənbə"si (Qara çərşənbə, Gül çərşənbə) kimi səslənən Yel çərşənbəsidir. Həmin gün insanlar yaxınlarının məzarlarını ziyarət edər, qəbirləri qışın palçığından, toz-torpağından təmizləyər, ölənlərin ruhuna dualar oxuyarlar. "Ölü çərşənbə"sində yaslı ailələr də ziyarət olunur, onların yasdan çıxması və qarşıdan gələn bayramı hamı ilə birgə qeyd etmələri təmin olunur.

Yel çərşənbəsinin özü ilə birlikdə gətirdiyi yel artıq azacıq oyanmış torpağı, təzəcə çıxmış yazı həsrət gülləri tərpədir, tumurcuqlanan ağacları yellədir, sanki onlara həyat verməyə can atır.

Yel çərşənbəsində də həyətlərdə tonqal yandırılır. Bayram süfrəsi açılar.

Dördüncüsü çərşənbə Torpaqdır. Suyun təbiətə can verməsi, odun isitməsi, yelin onu yenidən hərərətə gətirməsi ilə ana təbiət oyanır, yeni mövsümə-Bahara qədəm qoymağa hazır olduğunu Torpaq çərşənbə-

sində sanki bəyan edir. Ona görə də ilk yaz əkinini xışla-kotanla məhz torpaq çərşənbəsi günündə başlayardılar.

Adına ilaxır çərşənbə də deyilən Torpaq çərşənbəsi digər çərşənbələrdən fərqli olaraq daha təntənəli keçirilər, özünəməxsus ayin və mərasimləri ilə digər çərşənbələri geridə qoyardı. Bir çox regionlarda ilaxır çərşənbənin təntənəsi Novruzu belə üstələyirdi.

Bu çərşənbə mərasimləri səhər təzədən bulağa, çaya getməklə başlayır. İnsanlar bulaq başına, çay kənarına gələr, oradan su götürər, suyun üstündən atlanar, dərini, arzusunu suya danışar və sudan dilək diləyər. Axır çərşənbənin gecə mərasimləri də dəbdəbəli keçirilir. Tonqallar çatılır, od üstündən tullanılır, uşaqlar qohum-qonşuya üz tutur, evlərə torba atılır, qız-gəlinlər qulaq falına çıxırlar.

Axır çərşənbədə evlərdə gözəl süfrələr açılır, şam yandırılır, xonça düzəldilir. El-obada camaatın gur yığıldığı və yaşadığı yerlərdə yumurta döyüşdürülür, digər xalq oyunları keçirilir. İnsanlar məişətdə və təsərrüfatlarda köklü yeniliklər edirlər.

Qız-gəlinlər bu çərşənbənin gəlişi münasibətilə bir neçə gün əvvəl ev-əşikdə təmizlik işlərinə başlayar. Ev-əşik silinib-təmizlənər, yorğan-döşək gün altına atılır, ev-əşikdə nə varsa suya çəkilər, qapı-baca açıq qoyular, evin havası dəyişilər. Kişilər də həyət-bacada əsaslı işə başlayarlar. Bağ-bağata əl gezdirilər, həyət-baca səliqə-sahmana salınar. Bağ-bağatda ağacların qol-budağı budanar, artıq nə varsa yandırılır, ağacların dibi bellənər, əkin-biçin yerlərində torpaq daşlardan təmizlənər, yararlı yerlər ekilər.

Novruz və Novruz adətləri

Çərşənbələr Novruz bayramını gətirir. Novruz isə ölkəmizdə daha təntənəli qeyd olunur. Dörd çərşənbənin hər birinin adətləri və mərasimləri də daxil olmaqla, böyük bir bayramla Novruz-yeni gün qeyd olunur. Baharın gəlişi təntənəli şəkildə qarşılanır.

Novruz başdan-başa ruh yüksəkliyi, əmək coşğunluğu, torpağa, insana məhəbbət bayramıdır. Bu bayramda hamı özünə təzə paltar alar, təzə paltar tikdirər, qız-gəlin təzə çəkmə, qırmızı don geyərdi.

Gəlin, Novruz adətlərinə nəzər salaq, görək ki, bu xalq zaman-zaman bir bayram üçün nə qədər ayin, mərasim həyata keçirib, adət-ənənəni yaşadıb:

-Axır çərşənbədə uşağa beşik düzəldələr.

-Axır çərşənbədə gün çıxmamış su üstündən atlanırlar.

-Axır çərşənbədə tonqal yandırılar.

Ardı Səh. 11

Novruzaqədərki adət və mərasimlər: Unudulmağa qoymayaq!

Əvvəli-Səh-10

- Axır çərşənbədə qorxanların başından su töküb qorxuluğu alarlar.
- Axır çərşənbədə kəlin buynuzuna qırmızı bağlarlar.
- Axır çərşənbədə sağmal malın buynuzuna qırmızı bağlarlar.
- Axır çərşənbədə toy üçün ayrılmış qoyunların boynuna qırmızı bağlarlar.
- Axır çərşənbədə evdən pul verməzlər.
- Axır çərşənbədə qonşuya ələk verməzlər.
- Axır çərşənbədə təzə paltar geyinirlər.
- Axır çərşənbədə günə şam yandırarlar.
- Axır çərşənbədə günə şamı yarımçıq söndürməzlər.
- Axır çərşənbədə günə ailə üzvlərinin sayına görə şam yandırarlar.

dı? Kim əzizlərinin məzarını ziyarət üçün ata yurduna yollandı, zaman icazə vermədi? Kim ata-anası ilə bayramlaşmaq üçün rayona yollandı, zaman "getmə",- dedi. Kim böyük şəhərlərdə yaşasa da, evində bu adətləri həyata keçirmək istədi, zaman mane oldu?

Son illər çərşənbələrdə süfrə açmağı tənqid salmışıq. Qapılara uşaqlar papaq-torba atır, qapılarsa onların üzünə bağlıdır. Açılmır, açmırlar qapıları. Səməni satın alınır, çünki onu cücərtməyə ərinən qadınlar var. Novruzda qırmızı geyinən də tə yoxdur. Ailə üzvlərinə təzə paltar almaq çoxdan unudulub. Şəhərləri qoyaq bir kənara, deyən olar ki, burada imkanlar bir o qədər geniş deyil, indi çərşənbələrin hamısında heç kəndlərdə də tonqal qalanmır, süfrələr açılmır, hər çərşənbənin öz adəti yerinə yetirilmir.

- Axır çərşənbədə günə evdən od, kibrit, neft verməzlər.
- Axır çərşənbədə günə evdən ağartı verməzlər.
- Axır çərşənbədə günə zahı üstünə getməzlər.
- Axır çərşənbədə günə evdən çörək verməzlər.
- Axır çərşənbədə gecəsi tez yatmazlar.
- Axır çərşənbədə gecəsi evdə qazan asarlar.
- Axır çərşənbədə gecəsi vəfat etmiş yaxın adamları yada salarlar.
- Axır çərşənbədə gecəsi vəfat etmiş yaxın adamların adını çəkib "filankəslərin adına qazan asdım" deyib qazana bişmək üçün ot, yaxud düyü və s. tökərlər.
- Axır çərşənbədə günə ertədən lampa yandırarlar.
- Novruza hazırlıq görərlər.
- Novruzda həyat-bacarı təmizləyərler.
- Novruzda evləri şirələyər, paltar-palazı təmiz suya çəkərlər.
- Novruza qədər ağacların dibini bellərlər.
- Novruza qədər ağacların quru budaqlarını kəsib atarlar.
- Novruzda səməni göyərdərlər.
- Novruzda unnuq çəkərlər.
- Novruzda səməni halvası bişirərlər.
- Novruzda niyyət eləyərler.
- Novruzda Novruz süfrəsi açarlar.
- Novruzda tonqal yandırarlar.
- Novruzda üzərlik yandırır tütüsünü mal-qaraya, oğul-uşağa, ev-eşiyə verərlər.
- Novruzda təzə paltar alarlar.
- Novruzda qız-gəlini təzə donla sevindirərlər.
- Novruzda ox atmağa hazırlaşarlar.
- Novruzda at çapmağa tədarük görərlər.
- Novruzda şənliklərə gedərlər.
- Novruzda Novruz xonçası bezəyərler.
- Novruzda yumurta boyayarlar.
- Novruzda qəmgin oturmazlar.
- Novruzda Novruz süfrəsi açarlar.
- Novruzda noğul, şəkər düzəldib süfrəyə qoyarlar.
- Novruzda qoz, fındıq alar, xonçaya və ya süfrəyə qoz ləpəsi ilə armud qaxı qoyarlar.
- Novruzda səməni göyərtmək düşməyən

evə səməni apararlar.

- Novruzda damlarda çalğı düzəldərlər.
- Novruzda qız seçməyə çıxarlar.
- Novruzda qıza mətləb açarlar.
- Novruzda təzə paltar geyinərler.
- Novruzda küsülü qalmazlar.
- Novruzda qohum-qardaş yığışib qonaq gedərlər.

-Novruzda nişanlı qıza bayram payı apararlar.

-Novruzda söyüş

söyməzlər.

-Novruz axşamı

qarğış eləməzlər.

-Novruz günü

ata-ananın qəbri-

ni ziyarət edərler.

-Novruz axşamı

evdə ailə üzvlə-

rinin sayına görə

şam yandırarlar.

-Novruzda qeybət

qırmazlar.

-Novruzda qohum-

qardaşa, tanış-bilişə mehri-

banlıq eləyərler.

-Novruz günü alver eləməzlər.

-Novruz günü başqası barədə pis söz

danışmazlar.

-Novruzda şirni paylarlar.

-Novruzda atı-iti vurmazlar.

-Novruz günü mollaya getməzlər.

-Novruz günü dua yazdırmazlar.

-Novruz günü evə nergiz gətirməzlər.

-Novruz günü evdə nergiz qoymazlar.

-Novruz günü novruzgülü dəyərlər.

-Novruz günü təzə yarpız yığarlar.

-Novruz günü ilanı vurmazlar.

-Novruz günü qızlar qırmızı geyinərler.

-Novruz günü evin sahibi evdə olar.

-Novruz günü sağmal mal-qaranı oxşayar-

lar.

-Novruz günü dalaşmazlar.

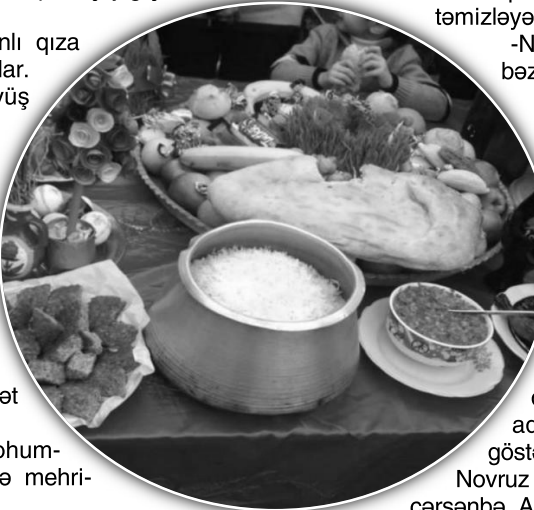
-Novruz axşamı bacadan sallanan torbaya

pay qoyarlar.

-Novruz axşamı qapıya atılan papağı boş

qaytarmazlar, ona Novruz xonçasından pay

qoyarlar.

-Novruz günü xəstə yatanlara pay göndərərler.

-Novruz günü elin ağsaqqallarına Novruz şirniyyatı göndərərler.

-Novruzqabağı qovurğa bişirərler.

-Novruzqabağı xonça tutarlar.

-Novruzqabağı tufəngləri silib təmizləyərler.

-Novruzqabağı yumurta bezəyərler.

-Novruzqabağı Novruz şənlikləri düzəldərlər.

Bu adətlərin hər biri bu bayramı hələ İslam dinindən xeyli əvvəl yaratmış xalqın mədəniyyətini, insani hisslərini, təfəkkürünü ortaya qoyur. Və bütün bu adətlər bir daha onu göstərir ki, həqiqətən də Novruz və onu gətirən dörd çərşənbə Azərbaycan xalqı üçün əziz və müqəddəsdir.

Bəs bu adətlərdən indi nə qalıb?..

Çox təəssüf hissi ilə qeyd edək ki, indi küçədə bir sorğu aparsaq, çərşənbələri ardıcıl şəkildə saya bilən az adam tapılar. Və onların adını belə bilməyən insan çərşənbələrə məxsus adətləri haradan həyata keçirəcək?..

Təəssüfedicidir ki, illər öncəki çərşənbələrdən və Novruzdan çox az bir şey qalıb. Müasir dövrdə yeni-yeni bayramlar, əyləncələr çıxıb meydana. Xüsusilə əksər gənc internet dünyasındadır və çərşənbələrlə, Novruzla bağlı adətlərin nə olduğunu bilmir.

Elə bilənlər də son zamanlar bildiyini unudub. Bəzən günahı zamanın çiyinlərinə qoyuruq, lakin günahkar özümüzüzük, zaman buna nə etsin? Kim bayramı öz kəndində, elində, həyatında qeyd etmək üçün yollanmaq istədi, zaman əlini qabağa verib qoyma-

İndi tək ilaxır çərşənbədə və Novruz bayramı günü bayram əhval-ruhiyyəsi hiss olunur. Bayram tətilində işə kəndlərə getmək, valideynlərlə bayramlaşmaq əvəzinə, ölkədaxili və xarici ölkələrə səfərlərə çıxırıq. Valideynlərimizlə "onlayn" bayramlaşırıq. Təbrik edirik və borcumuzu bitmiş hesab edirik. Lakin unuduruq ki, onların bu əziz günlərdə gözləri yolda qalır, övladlarını gözləyirlər. Onlar özləri valideynlərini Novruzda heç vaxt tək qoymadıqları, bir yaylıq, bir corabla onların könlünü şad etdikləri üçün öz övladlarından da bunu gözləyir.

Bizsə, adət-ənənə nədir, onu çoxdan unutmağa başlamışıq. Birini edəndə, o biri yadımızdan çıxır. Həyatımızı internetin, sosial şəbəkələrin əsirliyinə vermişik. Videozənglər bizim valideyn ziyarətimiz olub. O yaşlı insanlarla çox vaxt telefon arasından görüşürük. Yaxın qohumlarımız dünyadan köçəndə başsağlığını da telefonla veririk. Eləcə də Novruz bayramı və Novruzaqədərki çərşənbələrdə də olan adətlər, mərasimlər unudulub getməkdədir. İndi nə Novruzda küsülülər barışır, nə də bunun böyük əhəmiyyəti olduğunu dərk edir. Övladların ata-anasının məzarını ziyarət etmək üçün harada yaşamasından asılı olmayaraq Novruz ərəfəsi rayona üz tutması indi bir təsadüf ola bilər.

Yuxarıda Novruz adətlərini sadalamaqla yaddaşımızın korşalmış hissəni yeniləmək istədim. Hər birimiz bu adətlərə nəzər salaş. Görək bunlardan neçəsini edirik, neçəsini unutmuşuq. Lakin bir məsələni unutmayaq ki, bunların hər biri bizim milli dəyərlər toplusunun bir hissəsini təşkil edir. İndi alimlər ortalığa çıxıb Novruz adətləri ilə bağlı yenilik gətirmək istəyir, qulaq falına çıxmağı evləri dinləmək hesab edir. Yumurta boyamağı əhəmiyyətsiz hesab edirlər. Gəlin bu adətləri olduğu kimi mənimsəyərək onlara qarşı çıxmaq. İrili-xırdalı bir adətimizin belə aradan çıxmasına, ona ağılsız yanaşmalara yol verməyək.

Bunları unutmək günahdır. Unutmayaq bizim haqqımız yoxdur.

Mətanət Məmmədova